

Marta Majorek

**FINANSOWANIE PROJEKTÓW KULTURALNYCH
Z FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ
NA PRZYKŁADZIE PROGRAMU „EUROPA DLA OBYWATELI”**

Abstract: The main purpose of the paper is a presentation of an important aspect of European policy, which actions are concentrated on culture. Nowadays much space is devoted to economic and financial considerations. Attention is highly focused on exchange of goods and capital. However we should not forget that the exchange of ideas and thoughts and the spiritual dimension of integration are equally important areas. The starting point for the European unification is preservation of its common cultural heritage and creating the system of European values. EU decision makers in order to reach these goals, provide various cultural programs, of which one obviously seek to consolidate and specifically, by creating a cultural programs. One of them (Europe for Citizens) and its financial aspects will be the subject of deeper analysis.

Key words: European Union, European funds, cultural programs

Celem niniejszego szkicu jest krótka prezentacja ważnego aspektu polityki europejskiej, jakim są działania związane ze sferą kultury. Współcześnie wiele miejsca poświęca się rozważaniom o charakterze ekonomicznym, finansowym, uwagę koncentruje się na wymianie dóbr i przepływie kapitału. Nie należy jednak zapominać, że równie ważnym obszarem jest wymiana idei i myśli oraz duchowy

wymiar integracji. Punktem wyjścia dla tego aspektu jednoczenia się Europy powinno być przede wszystkim wspólne dziedzictwo kulturowe kontynentu i budowany w oparciu o nie system wartości europejskich. Unijni decydenci w oczywisty sposób dążą do utrwalenia wskazanych elementów, tworząc w tym celu programy kulturalne, z których jeden będzie tutaj przedmiotem głębszej analizy.

Traktat ustanawiający Unię Europejską, nazywany też traktatem z Maastricht, zapoczątkował istotne przemiany, które doprowadziły do przesunięcia punktu ciężkości w myśleniu o zjednoczonej Europie. Jak bowiem wiadomo, główną ideą, która przyświecała utworzeniu Unii Europejskiej była chęć ściślej- szej integracji gospodarczej i co za tym idzie, wdrażanie zasad wolnego handlu na terenie wszystkich państw członkowskich. Istotną zmianą, którą traktat z Maastricht zapoczątkował, jest zwrócenie uwagi na kwestie, które dotyczą szeroko pojmowanej kultury. I tak artykuł 128 wspomnianego traktatu¹ wskazuje, że zadaniem Unii jest przyczynianie się do rozkwitu kultur państw członkowskich, z uwzględnieniem ich narodowej i regionalnej różnorodności i równoczesnym zaznaczeniem wartości wspólnego kulturowego dziedzictwa.

W dalszej części traktatu można przeczytać, że Unia ma za zadanie zachęcać do współpracy państwa członkowskie i w miarę możliwości służyć wsparciem w kilku najistotniejszych obszarach, za które uznano rozpowszechnianie kultury i historii narodów europejskich, pogłębianie wiedzy w tymże zakresie, zwiększanie udziału tak zwanej niehandlowej wymiany kulturalnej, ochrona europejskiego dziedzictwa kulturowego, wspomaganie twórczości artystycznej, literackiej oraz sektora audiowizualnego². W dalszej kolejności uwagę zwraca nacisk położony na współpracę w wymiarze kultury z państwami trzecimi, a w szczególności jej zacieśnienie z organizacjami międzynarodowymi, które tym obszarem się zajmują. W punkcie czwartym jest także wzmianka o uwzględnianiu przez Wspólnotę w swym działaniu aspektów kulturalnych możliwych do odnalezienia w innych punktach traktatu.

Jest oczywiste, że rola Unii Europejskiej jest w dużej mierze ograniczona w przypadku promowania współpracy między krajami członkowskimi, niemniej zaobserwować można usilne starania poparte pokaźnymi środkami, które mają na celu wspomoczenia kulturalnego rozkwitu państw Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem poszanowania ich odrębności i regionalnego zróżnicowania. Docenia się jednak ogromny udział każdej kultury w tworzeniu dorobku europejskiego³, a za jedno z podstawowych zadań Unia postawiła sobie właśnie podkreślanie wizji wspólnego kulturalnego dziedzictwa, którego utrwalaniu posłużyć mają konkretne, wdrażane obecnie programy⁴.

¹ Traktat z Maastricht, art. 128, s. 1.

² *Ibidem*, s. 2–4.

³ K. Waluch, *Polityka kulturalna Unii Europejskiej*, Płock 2001, s. 15.

⁴ *Europa – Summaries of EU Legislation – Culture*, www.europa.eu/legislation_summaries/culture/index_en.htm [29.09.2011].

Unia Europejska od dawna nie pozostaje obojętna w kwestii szeroko rozumianej kultury i jej dóbr. W niniejszym tekście w pierwszej kolejności uważa skupiona zostanie na podstawowych regulacjach prawnych, które stanowią podstawę dla implementacji i funkcjonowania europejskiej polityki kulturalnej, a w dalszej zaś punkt ciężkości przeniesiony na konkretne programy wspomagające różne dziedziny kultury, by w końcu skupić się i nakreślić szerzej funkcjonowanie jednego z nich – który, być może, nie jest typowym programem kulturalnym, ale do takich przez Unię jest zaliczany. Mowa tutaj o programie „Europa dla obywateli”, który stanowi doskonały przykład poszerzania aktywności unijnej w dziedzinach dotychczas niedowartościowanych.

Podstawowe unormowania prawne Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony dóbr kultury

W celu prowadzenia skutecznej polityki zmierzającej do ochrony dóbr kultury, władze Unii zdecydowały się wprowadzić rozwiązania prawne, które w pierwszej kolejności miały zapewnić bezpieczeństwo wywozu tychże poza granice Unii Europejskiej. Wprowadzenie rozporządzenie w sprawie wywozu dóbr kultury⁵ zapewniło ujednolicenie kontroli wywozu dóbr kultury poza teren Unii przy pomocy środka określonego mianem pozwolenia na wywóz (*export licence*). Lista dóbr objętych tą procedurą znajduje się w załączniku do niniejszego rozporządzenia. Pozwolenie na wywóz określonych dóbr musi zostać okazane w trakcie dokonywania czynności wywozu, a uzyskać je można we właściwej instytucji kraju członkowskiego, która ma prawo odmówić wydania zgody. Z punktu widzenia wdrażania tej procedury urzędy krajów członkowskich właściwe w tym obszarze mają obowiązek wzajemnego wsparcia oraz współpracy z Komisją Europejską. Nie bez znaczenia pozostaje wymóg ścisłej współpracy między Urzędami Celnymi poszczególnych krajów członkowskich⁶.

Kolejnym dokumentem wartym uwagi jest Dyrektywa w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego⁷. Jego celem jest przede wszystkim zapewnienie zwrotu bezprawnie wywiezionych dóbr sklasyfikowanych jako skarby narodowe posiadające artystyczną, historyczną lub archeologiczną wartość. W myśl wprowadzonych przepisów państwa członkowskie mogą zaklasyfikować dany obiekt jako skarb narodowy, nawet jeśli nie ma go już na terytorium kraju wnoszącego o taką klasyfikację. Co ciekawe, przepis ten rozciągnąć można także poza kategorię skarbów

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:039:0001:0007:PL:PDF [29.09.2011].

⁶ *Ibidem*.

⁷ Dyrektywa Rady 93/7/EWG z 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:02:04:31993L0007:PL:PDF [30.09.2011].

narodowych określonych w przepisach szczegółowych, czyli państwo nie jest bezpośrednio związane enumeratywnie wyliczonymi kategoriami dóbr. Dyrektywa wskazuje, że dobra mają być zwrócone, gdy zostały bezprawnie wywiezione, z wyjątkiem sytuacji, w której zmienione przepisy określają, iż dokonany wywóz nie był bezprawny, a procedury mają być wszczęte⁸. Zgodnie z zasadą niedziałania przepisów prawa wstecz, roszczenie o zwrot bezprawnie wywiezionego dobra może nastąpić wyłącznie jeśli dobro takie zostało wyprowadzone, począwszy od roku 1993. Dyrektywa nakazuje także państwom członkowskim ustanowienie jednej lub większej liczby instytucji sprawujących pieczę nad procedurą zwrotu bezprawnie wyprowadzonych dóbr. Istotnym punktem tej dyrektywy jest zobowiązanie władz poszczególnych krajów członkowskich do współpracy w promowaniu zapewnienia szybkiego zwrotu dóbr kultury. Władze centralne zostają także zobowiązane do: poszukiwania dóbr bezprawnie wywiezionych z terytorium państwa członkowskiego; powiadamiania władz kraju poszkodowanego w razie odkrycia miejsca, w którym dobro się znajduje; zapewniania wszelkich środków koniecznych do zabezpieczenia odnalezionego dobra; zapobiegania wszelakim próbom zablokowania procedury zwrotu dóbr; pośredniczenia w kontaktach między posiadaczem dobra a krajem członkowskim ubiegającym się o jego zwrot⁹.

Poza tymi podstawowymi regulacjami, omawiana Dyrektywa wskazuje, że jedynie sąd będzie właściwy do orzekania o zwrocie mienia w momencie, gdy jego dotychczasowy posiadacz nie wyrazi zgody na jego dobrowolne przekazanie. Co więcej, jedynie państwo członkowskie może wszcząć procedurę zwrotu danego dobra, nawet, gdy zgłosi się były jego właściciel. Osoba prywatna nie jest zatem uprawniona do wszczynania tego typu procedury. Dodać należy, że zwrot dóbr nie przebiega bez odpowiedniej kompensacji straty poniesionej przez dotychczasowego posiadacza. Przepisy Dyrektywy nakazują odpowiednie odszkodowanie dla osoby zwracającej przedmiot, do wypłaty którego zobligowane jest państwo członkowskie ubiegające się o jego zwrot. Odszkodowanie takie wypłacone będzie jedynie pod warunkiem, że dotychczasowy użytkownik przedmiotu traktował go z należyłą starannością¹⁰.

Ostatnim z tutaj krótko prezentowanych aktów prawnych i zarazem najbardziej ogólnym, wyznaczającym prawne ramy polityki kulturalnej Unii Europejskiej, jest dokument o nazwie Konkluzje Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie propagowania różnorodności kulturowej i dialogu międzykulturowego w stosunkach zewnętrznych Unii i jej państw członkowskich¹¹. Niewątpliwie dążenie do współpracy i wymiany na

⁸ *Ibidem*, art. 7, s. 2.

⁹ *Europa – Summaries of EU Legislation – Culture...*

¹⁰ Dyrektywa Rady 93/7/EWG z 15 marca 1993 r..., art. 9–11.

¹¹ Konkluzje Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie propagowania różnorodności kulturowej i dialogu międzykulturowego w stosunkach zewnętrznych Unii i jej państw członkowskich (2008/C 320/04), www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:320:0010:0012:PL:PDF [30.09.2011].

poziomie szerszym niż lokalnym, wspólny z dialogiem międzykulturowym jest podstawowym priorytetem w polityce Unii Europejskiej. Podnosi się niejednokrotnie ważną rolę społeczeństwa obywatelskiego, a także zwraca się uwagę na takie kwestie, jak umacnianie demokracji i promowanie podstawowych praw jednostek. Wiąże się to bezpośrednio ze wzmacnianiem przez instytucje unijne ekonomicznego wpływu na sektor kultury. Szczególną uwagę przykładą się zatem do podstawowych celów, jakie polityka w wymiarze kulturalnym ma wypełniać. Są to mianowicie: dążenia do włączenia kultury w obszar zewnętrznych stosunków, polityki i programów wraz z zacieśnianiem współpracy z krajami pozostającymi poza strukturami europejskimi i organizacjami międzynarodowymi; dążenia do ratyfikacji i implementacji Konwencji UNESCO „w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego”¹² i w końcu promowania instytucji dialogu międzykulturowego przez projekty zwiększające świadomość w tym zakresie w ramach Unii, a także poza nią, które zostały zaproponowane podczas spotkań odbywających się w ramach obchodów Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego¹³.

W omawianym dokumencie wskazuje się na konieczność wypracowania spójnej, europejskiej strategii, która za główny cel przyjmie włączenie zagadnienia kultury do europejskiej polityki zagranicznej i utrwalenie oraz usystematyzowanie zasad, które pełnić będą funkcję wzorca należytego postępowania w tym obszarze stosunków międzynarodowych. Nie bez znaczenia pozostaje w tym kontekście także ustalenie stosownych celów, strategii i podejść w stosunku do pozaunijnych państw i regionów. Aby móc zrealizować te założenia, należy wspomóc między innymi: kraje trzecie w sferze współpracy kulturalnej na wszystkich poziomach władzy, zarówno lokalnej, jak i regionalnej czy państwowej; promowanie kultury na poziomie międzynarodowym, wspierając również swobodny przepływ specjalistów w dziedzinie kultury; rozwój tak zwanych umiejętności międzykulturowych oraz językowych; swobodny przepływ młodzieży i ich artystyczną oraz kulturową edukację; wszelakie działania mające na celu zachowanie i promocję dziedzictwa kulturowego, jak również współpracę w dziedzinie zwalczania i zapobiegania aktom kradzieży i nielegalnego przewozu dóbr kultury¹⁴. Wynika z powyższego, że władze Unii Europejskiej dużą uwagę przywiązują do mobilności ekspertów z różnych dziedzin kultury i do umacniania podstaw społeczeństwa obywatelskiego, a te dwa elementy mogą stać się podstawą dla dyfuzji kulturowej¹⁵.

¹² Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005, www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencje__deklaracje__raporty/Konwencja_o_ochronie_roznorodnosci_form_wyrazu_kulturowego.pdf [30.09.2011].

¹³ Więcej informacji w tym temacie odnaleźć można w podsumowaniu rozwiązań wypracowanych w trakcie szeregu spotkań, które zamieszczone jest na stronie: www.europa.eu/legislation_summaries/culture/l29017_en.htm [30.09.2011].

¹⁴ Europa – Summaries of EU Legislation – Culture...

¹⁵ J. Wojniak, *Globalne społeczeństwo sieciowe jako ponowoczesna przestrzeń socjotechniki politycznej*, Kraków 2010, s. 19.

Istotne z tego punktu widzenia wydaje się formułowanie nie tylko wewnętrznej polityki kulturalnej państw, ale również tej kierowanej na zewnątrz. Dzięki temu możliwe byłoby stworzenie sieci kooperujących instytucji, która mogłaby stanowić pole do rozwijania dalszej współpracy w dziedzinie kultury o charakterze międzynarodowym¹⁶. Ostatni z wymienionych i pokrótce omówionych dokumentów wydaje się odzwierciedleniem zasadniczych założeń europejskiej polityki kulturalnej. W celu realizacji tych zadań Unia Europejska podjęła się utworzenia programów, które – poprzez finansowe wsparcie – będą mogły przyczynić się do skutecznej realizacji wyznaczonych zadań. W dalszej kolejności zarysowane zostaną programy, które ten właśnie cel mają wypełniać.

Udział środków zewnętrznych w finansowaniu kultury

Niewątpliwie współcześnie nie można oczekiwać, że zadanie finansowania projektów kulturalnych spoczywać będzie wyłącznie na barkach państwa. Nie bez znaczenia są obecnie środki, które pozyskiwane są z zewnątrz i mowa tutaj nie tylko o darowiznach i dotacjach osób prywatnych, ale przede wszystkim o potężnym zasobie, za jaki uznać należy środki z funduszy europejskich. W zasadzie stwierdzić można, że zaczynają one pełnić funkcję niemal podstawową, a praktycznie każdy program posiada w ramach swych głównych priorytetów działanie lub poddziałanie, które nakierowane jest na kulturę w różnych jej obszarach.

Kiedy mowa o funduszach europejskich, na pierwszy plan wysuwają się programy prowadzone w ramach funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Z definicji są to podstawowe instrumenty finansowania unijnej polityki regionalnej, w której mieści się także szeroko pojmowany sektor kultury, albowiem inwestycje finansowane z tych właśnie środków mają za zadanie wspomaganie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów, a także wzrost ich konkurencyjności, co łączy się bezpośrednio z podnoszeniem jakości życia mieszkańców, a ten priorytet trudno zrealizować nie przeznaczając środków na kulturę. Warto zauważyć, że obecnie poszczycić się można szeregiem zrealizowanych inwestycji, mowa tutaj między innymi o budowie opery krakowskiej, rewitalizacji zabudowań starówki w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą oraz wielu innych. Środki z przeznaczeniem na kulturę płyną także z funduszy zasilających takie programy, jak Innowacyjna Gospodarka czy Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej, których priorytety pozornie niewiele z promocją i rozwojem kultury mają wspólnego. Do tej kategorii funduszy zaliczyć można również Wspólną Politykę Rolną oraz Wspólną Politykę Rybacką, w ramach których realizowane są projekty z obszaru kultury

---

¹⁶ *Europa – Summaries of EU Legislation – Culture...*

dotyczące kwestii infrastrukturalnych, ochrony dziedzictwa obszarów wiejskich i obszarów nadbrzeżnych¹⁷.

Jednym z najbardziej znanych programów europejskich, czerpiących środki z nadmienionych funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, jest niewątpliwie Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Warto pamiętać, że w bezpośrednim powiązaniu z kapitałem ludzkim znajduje się kapitał społeczny, w ramach którego wyróżnia się zasoby umiejętności, informacji, kultury, kreatywności i wiedzy jednostek oraz relacje między jednostkami i organizacjami. Kreowanie kapitału społecznego następuje w wyniku działalności różnych instytucji, a jego rozwój warunkowany jest owocną ich kooperacją, bez której osiągnięcie założonych celów byłoby utrudnione. W ramach POKL nie odnajdzie się jednakże działań bezpośrednio nakierowanych na kulturę, jego cele skoncentrowane są bowiem na projektach edukacyjnych, mających za zadanie wzrost jakości systemu oświaty oraz przystosowywanie jednostek do nowej struktury rynku pracy. Pomimo że przedmiotowy Program w sposób ogólny odnosi się do rynku pracy i szeroko rozumianego sektora szkolnictwa, przykładowo w ramach działań nakierowanych na podnoszenie konkurencyjności i innowacyjności, możliwe jest podnoszenie kompetencji pracowników oraz przedsiębiorców z sektora kultury¹⁸.

Choć Program Operacyjny Kapitał Ludzki jest zaklasyfikowany jako ten, który wspomaga rozwój kultury, jego działania nie dotyczą tych zagadnień w sposób bezpośredni. Podobnie rzecz się prezentuje, gdy przyjrzy się pozostałym programom strukturalnym, mowa tutaj o Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka, Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko, oraz szesnastoma Regionalnymi Programami Operacyjnymi. Zdecydowanie bardziej powiązane z zadaniami wspomagania projektów kulturalnych, są programy wspólnotowe, w ramach których wyróżnić można programy „Kultura 2007–2013”, „Europa dla obywateli”, „Media 2007”, „Młodzież w działaniu”, a także „Uczenie się przez całe życie”. Przejrzysty podział wskazanych programów zaprezentowany został w tabeli 1.

Szczegółowe omawianie sklasyfikowanych programów nie jest w tym miejscu wskazane, albowiem przekroczyłoby wydatnie ramy niniejszego opracowania. Aby jednak móc uznać tę skrótową prezentację za pełną, warto jeszcze nakreślić rolę multilateralnych instrumentów finansowych, które nie należą ani do funduszy strukturalnych, ani też nie czerpią środków z programów wspólnotowych. Mowa tutaj o Mechanizmie Finansowym Europejskiego Obszaru Gospo-

¹⁷ K. Waluch, *Euro na kulturę*, www.euronakulture.eu/download/Prezentacja3_Mozliwosci_finansowania_przedswiezec_z_zakresu.pdf [02.10.2011].

¹⁸ M. Smoleń, K. Tylus, *Możliwości finansowania kultury w Polsce w ramach nowej perspektywy finansowej UE 2007–2013*, [w:] *Finansowanie kultury z funduszy europejskich w Polsce w latach 2004–2006*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2006, s. 105.

darczego i Norweskim Mechanizmie Finansowym¹⁹. Środki finansowe płynące z tych mechanizmów dostępne są w ramach wyspecjalizowanych funduszy, jakim jest, przykładowo, Fundusz Wymiany Kulturalnej²⁰ prowadzony w ramach obydwu wskazanych wyżej mechanizmów. Jego zasadniczym celem jest umocnienie i zacieśnienie współpracy między Islandią, Liechtensteinem i Norwegią a Polską, która jest bezpośrednim beneficjentem środków. Do tak zwanych celów szczegółowych Funduszu Wymiany Kulturalnej, zalicza się między innymi dążenie do promowania kooperacji w dziedzinie kultury pomiędzy Polską a państwami darczyńcami. W szczególności wskazuje się, że priorytetowymi obszarami będą sztuki wizualne, muzyka, literatura, kultura ludowa i zarządzanie kulturą oraz projekty dotyczące zwłaszcza dokumentacji, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego²¹.

Na marginesie wspomnieć można także o Funduszu Badań Naukowych, będącym częścią wspomnianych mechanizmów. W ramach Działania 2 można uzyskać wsparcie finansowe na organizację warsztatów i seminariów, które miałyby na celu zacieśnianie polsko-norweskiej współpracy naukowej w obszarze kultury. Omówione mechanizmy i funkcjonujące w ich ramach wyodrębnione fundusze oraz konkretne działania są niewątpliwie istotnym źródłem finansowania kultury, niemniej należyta ich prezentacja wymaga bardziej obszernej prezentacji. Stosowniejsze zatem będzie przejście do analizy, która pozwoli na lepsze rozeznanie w celach i funkcjonowaniu programu „Europa dla obywateli”. Szersza analiza nakreślonych pokrótce mechanizmów jest oczywiście wskazana, aczkolwiek należałoby jej poświęcić zdecydowanie więcej miejsca, co tutaj nie jest możliwe.

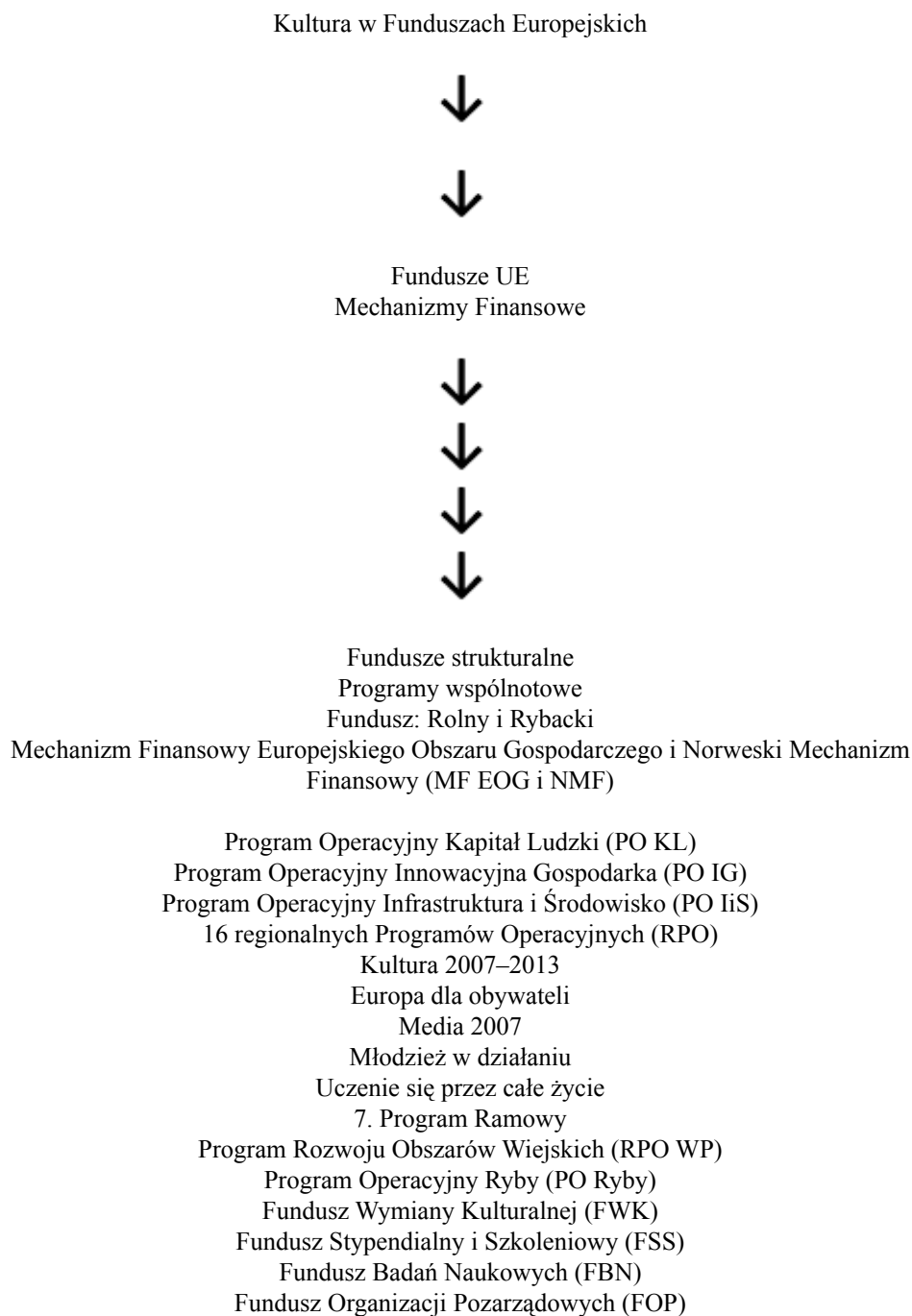
---

¹⁹ Memorandum of Understanding wdrażania Mechanizmu Finansowego EOG 2004–2009, www.fwk.mkidn.gov.pl/assets/dokumenty/MoU_zAneksami.pdf?phpMyAdmin=TrCIGay-d621qRLAb8a7W3dXYZ9 [03.10.2011].

²⁰ Fundusz Wymiany Kulturalnej został ukonstytuowany na podstawie art. 8 i Aneksu C Memorandum of Understanding wdrażania Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2004–2009 ustanowionego zgodnie z Umową z 14 października 2003 r. pomiędzy Królestwem Norwegii i Wspólnotą Europejską dotyczącą Norweskiego Mechanizmu Finansowego na okres 2004–2009 pomiędzy Królestwem Norwegii a Rzeczpospolitą Polską, oraz art. 8 i Aneksu C Memorandum of Understanding wdrażania Mechanizmu Finansowego EOG na okres 2004–2009 pomiędzy Republiką Islandii, Księstwem Liechtenstein, Królestwem Norwegii a Rzeczpospolitą Polską. Strony postanowiły utworzyć Fundusz Stypendialny i Szkoleniowy. Zgodnie z propozycją państw darczyńców z 23 listopada 2006 r., w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego wyodrębniony został komponent, tj. Fundusz Wymiany Kulturalnej, www.fwk.mkidn.gov.pl/assets/dokumenty/MoU_zAneksami.pdf?phpMyAdmin=TrCIGay-d621qRLAb8a7W3dXYZ9 [03.10.2011].

²¹ K. Tylus, *Mechanizm Finansowy Norweskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy. Doświadczenia z wykorzystaniem środków na rzecz sektora kultury*, [w:] *Finansowanie kultury...*, s. 40–41.

Tabela 1. Klasyfikacja źródeł finansowania kultury z funduszy zewnętrznych²²²² www.euronakulture.eu/fundusze.php [03.10.2011].

Program „Europa dla obywateli” jako przykład finansowania programów z obszaru kultury

Wydawać się może, że program „Europa dla obywateli” nie jest typowym programem skoncentrowanym na kulturze, jest on jednak z kulturą bezpośrednio powiązany, pomimo, iż jego priorytety nie są nastawione na realizację zadań, które w pierwszym rządzie będą dotyczyły projektów kulturalnych. Nie oznacza to jednak, że odnotowuje się zupełny brak priorytetów o charakterze kulturalnym, ale nie zajmują one pozycji pierwszoplanowej. Wprawdzie nazwa nie lokuje programu „Europa dla obywateli” w obszarze programów kulturowych, ale jako taki jest on klasyfikowany²³.

Warto przypomnieć, że przyjęcie traktatu ustanawiającego Unię Europejską ukonstytuowało jednocześnie pojęcie obywatelstwa europejskiego. Od tego momentu każdy obywatel kraju będącego państwem członkowskim UE automatycznie stał się obywatelem Unii. Utworzenie tej nowej, prawnej kategorii pojęciowej, uznane zostało jako jedno z najbardziej innowacyjnych osiągnięć traktatu z Maastricht. Niemniej rozumienie znaczenia terminu obywatelstwa europejskiego, zarówno w wymiarze politycznym, jak i kulturowym, do chwili obecnej pozostaje przedmiotem debaty²⁴. Wydaje się, że zarówno pierwsze, jak i drugie ujęcie są ze sobą nierozzerwalnie powiązane. Nie powinno się zatem zapominać o zagrożeniach płynących z europejskiego obywatelstwa, które w zależności od interpretacji, może stać się przyczynkiem do tworzenia i petryfikacji podziałów na obywateli i nieobywateli Unii Europejskiej. Dotykać to może w szczególności imigrantów (zwłaszcza kobiety), którzy traktowani będą jako obywatele drugiej kategorii i marginalizowani zarówno na rynku pracy, jak w dostępie do dóbr kultury. Obywatelstwo europejskie i jego implikacje mogą zatem w pewnej mierze zaburzyć ideał Europy postrzeganej w kategoriach kulturowej mozaiki, doprowadzić do utworzenia Europy zamkniętej, Schengenlandu, w którym ideały europejskie mogą stopniowo przybierać formę europejskiego rasizmu²⁵. W odpowiedzi na powyższe uwagi, zaznaczyć warto, że program „Europa dla obywateli”, jego główne cele, zasadzają się na niwelowaniu wyżej wskazanych zagrożeń i dążeniu do umacniania kulturowego pluralizmu i promowania idei, które legły u podłoża europejskiej wspólnoty.

Najogólniej rzecz ujmując, program ten realizuje różnorakie zadania, które na celu mają wypełnianie zasadniczych założeń misji, za jakie uznać należy zwiększenie aktywizacji obywateli, których postawa służyć ma rozwojowi Unii Europejskiej. Jego okres obowiązywania przewidziano na lata 2007 do 2013,

²³ Przykładowo, taką klasyfikację przyjęło Towarzystwo Amicus, realizujące projekt „Euro na kulturę”, działające na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przy współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zob. www.euronakulture.eu [04.10.2011].

²⁴ C. Shore, *Building Europe. The Cultural Politics of European Integration*, London–New York 2000, s. 66.

²⁵ *Ibidem*, s. 82–83.

czyli zawiera się on w siedmioletniej perspektywie budżetowej Unii. Program skupia się na podstawowych priorytetach, przykładowo, zachęcanie obywateli do większego zaangażowania w procesy integracyjne, wzmacnianie ich poczucia europejskiej tożsamości i zwiększanie wzajemnego porozumienia między obywatelami poszczególnych krajów członkowskich Unii. Główne obszary priorytetowe zasadzają się na promowaniu uczestnictwa obywateli w instytucjach demokratycznych, dążeniu do budowaniu przyszłości Europy w oparciu o podstawowe wartości, czyli dialog międzykulturowy, spójność społeczna, zrównoważony rozwój i zwiększanie świadomości obywateli w przedmiocie istotności wszystkich rodzajów polityki europejskiej. W celu skutecznego wypełniania tychże zadań nie bez znaczenia pozostają projekty wspierające zacieśnienie współpracy w dziedzinie kultury.

Swoim zasięgiem program obejmuje nie tylko kraje Unii Europejskiej, ale także państwa należące do EFTA oraz te, które posiadają status państwa kandydującego i korzystają z mechanizmów przedakcesyjnego wsparcia finansowego. W stosunkowo pokąznym, acz niekoniecznie imponującym budżecie, zaplanowano wydatki rzędu 215 milionów euro, podzielone na cztery główne działania. Program praktycznie w ramach każdego z nich zawiera opcje pozyskiwania środków na kulturę i tym samym realizacji celów z tego zakresu. I tak w ramach Działania 1 (o nazwie *Aktywni obywatele dla Europy*²⁶), jak sama nazwa wskazuje, chodzi o wspomaganie aktywności obywatelskiej, nie tylko w działaniach politycznych, ale również w innego typu aktywnościach, do których należą projekty z zakresu kultury. O środki te można się starać chcąc realizować projekt miasta partnerskiego, zaliczanego właśnie do tej kategorii projektów²⁷. Korzyści, jakie płyną z tego typu inicjatywy, są niezaprzeczalne. Tworzą one sposobność społecznościom lokalnym do współdzielenia wzajemnych doświadczeń, także w zakresie projektów z kategorii innowacyjnych sposobów zarządzania miastem. Co istotne, można wskazać również na zwiększenie możliwości stopniowego usuwania barier natury politycznej, a dodatkowo podkreślić trzeba usprawnienie swobodnego przepływu dóbr i osób²⁸, a przez wspomniane dobra rozumieć należy również dobra kultury.

W ramach Działania 2 programu, noszącego nazwę *Aktywne społeczeństwo obywatelskie w Europie*, można pozyskiwać środki na działania z zakresu kultury dla organizacji badających europejską politykę publiczną, organizacji społeczeństwa obywatelskiego na poziomie europejskim oraz wsparcie dla projektów inicjowanych przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Współpraca między instytucjami w ramach tego działania może przybrać różnorodne

²⁶ Kwota dofinansowania nie może przekroczyć 80% kosztów kwalifikowanych projektu dla miast partnerskich oraz 60% kosztów kwalifikowanych dla projektów obywatelskich. Budżet działania wynosi ok. 97 mln euro.

²⁷ European Commission Citizenship, www.ec.europa.eu/citizenship/programme-actions/doc30_en.htm.

²⁸ M. Furmankiewicz, *Town-twinning as a Factor Generation International Flows of Goods and People – the Example of Poland*, „Belgeo” 2005, nr 1–2, s. 146.

formy, począwszy od seminariów, warsztatów tematycznych i szkoleń, a skończywszy na akcjach zakrojonych na szerszą skalę, jak kampanie informacyjne, imprezy artystyczne czy wydarzenia sportowe²⁹.

Działanie 3 (*Razem dla Europy*) jest wyodrębnione w ramach Programu, gdzie w zakresie kultury można zgłaszać propozycje projektów o charakterze wydarzeń medialnych, współorganizowanych przez Komisję Europejską, co ma na celu zwiększanie poczucia przynależności jednostek do jednej społeczności³⁰. W Działaniu 4 zaś chodzi w szczególności o umocnienie i dalsze rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej wspartej na wspólnych wartościach (także kulturalnych), co ma na celu pogłębianie wzajemnej tolerancji i porozumienia między europejskimi obywatelami³¹.

Obecnie zbliżają się do końca zarówno te, jak i inne programy wspierające projekty kulturalne, dobiega bowiem końca perspektywa budżetowa, w ramach której środki te zostały przydzielone, warto zatem zastanowić się nad przyszłością omawianego Programu. Wskazuje się, że mimo znaczącego postępu w obszarze zwiększania europejskiej świadomości i poczucia „europejskości”, Unia Europejska dalej będzie musiała podejmować dalsze działania, które na celu mają promowanie obywatelskiego uczestnictwa i umacniania poczucia przynależności do ponadnarodowego organizmu, jakim jest UE.

Pomimo odniesionych dotychczas, niewątpliwych sukcesów, European Foundation Centre w raporcie sporządzonym na wniosek Komisji Europejskiej, wskazał konieczność wzmocnienia niektórych elementów Programu. W szczególności wzmocnieniu ulec powinny instrumenty pozwalające na możliwość bezpośrednich konsultacji z obywatelami i ich szerszego uczestnictwa w życiu publicznym. Ponadto nie bez znaczenia pozostaje wsparcie dla trzeciego sektora, który legitymuje się największą aktywnością w polu projektów kulturalnych oraz społecznych i stanowi niezastąpiony pomost między instytucjami unijnymi a obywatelami³².

Podsumowanie

Za niezaprzeczalny uznać należy fakt, że finansowanie inicjatyw i projektów z dziedziny kultury stanowi wyzwanie dla Europy, ponieważ wszyscy zdają sobie

²⁹ Budżet działania wynosi 31% budżetu Programu, czyli około 67 mln euro. Maksymalna kwota dofinansowania nie może przekroczyć 60% kosztów kwalifikowanych projektu.

³⁰ Budżet tego Działania wynosi minimum 10% budżetu całego Programu i wynosi około 21,5 mln euro. Maksymalna kwota dofinansowania nie może przekroczyć 60% kosztów kwalifikowanych projektu.

³¹ Budżet Działania wynosi około 4% budżetu Programu, czyli 8,6 mln euro. Maksymalna wartość dofinansowania nie może przekraczać 60% kosztów kwalifikowanych projektu. Minimalną wartość projektu określono na 10 tys. euro, maksymalną zaś 55 tys. euro.

³² *Future of Europe for Citizens Programme: ESC Shares its Views*, European Foundation Centre Briefing, www.efc.be/EUAdvocacy/EU%20Communiqu%20%20Briefings/befc1101.pdf [04.10.2011].

sprawę, jak istotne z punktu widzenia integracji europejskiej są tego typu działania. Należy w tym miejscu przypomnieć, że omówiony Program, traktowany jako element działań z obszaru polityki kulturalnej, jest jedynie jednym z wielu wdrażanych obecnie narzędzi wsparcia, niemniej, co zostało wykazane, skoncentrowany jest na niezwykle istotnych kwestiach. Jednocześnie pamiętać należy, że obecnie przed Unią stoją kolejne wyzwania natury gospodarczej czy demograficznej, w obliczu których kwestia finansowania kultury jawi się jako drugorzędna. Wiadomo jednak, że bez wsparcia finansowego płynącego z unijnych programów, dalszy postęp integracji i budowania Europy zjednoczonej w oparciu o leżące u jej podstaw ideały, stoi pod znakiem zapytania. Wiele zostało już uczynione, ale wydaje się, że ciągle zbyt mało, aby stwierdzić, iż nastąpiła rzeczywista integracja, integracja, w której poczucie bycia obywatelem Europy będzie elementem nadrzędnym w stosunku do politycznych i narodowych podziałów.

